

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

2021-yil. 7-son.

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Dilshod KENJAYEV
Qozog'boy YO'LDOSHEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Nargiza RAHMONQULOVA
Yorqinjon ODILOV
Mamatqul JO'RAYEV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANIYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
Ravshan JOMONOV
Zulxumir MIRZAYEVA
Nilufar NAMOZOVA
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Emma TOROSYAN

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.

Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10,
(71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.

e-mail: til_adabiyot@mail.uz
web-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jurnalidan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi" dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jurnalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtasiga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga 27.07.2021da topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz beshimi 60x84. Shartli bosma tabog'i 6,0. «Times» gamiturasi. 10, 11 kegl. «GUANGZHOU TRADING COMPANY» MCHU bosmaxonasida chop etildi. «GUANGZHOU TRADING COMPANY» MCHU bosmaxonasida chop etildi. Matn: Toshkent sh., Yul'tepa t., Katta Xirmon-tena va Sherni kuchalari choraqasi ko'shimmasi, 47 "A" uy. Buzortma №: 78/C. Aadan: 2900.

TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI

jurnali

ISSN 2615-9125

1991-yildan chiqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРЫ LANGUAGE AND LITERATURE

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

MUNDARIJA

DOLZAKI MAVZU

Abdurahim NASIROV. Davlat tilining o'qitilishi	3
Jumanazar ABDULLAYEV. Hozirgi o'zbek tilini o'qitishdagi bir muammoli holat va uning yechimi xususida	6
Abror MURTAZAYEV. Lingvistik ekspertiza va sun'iy intellekt	9
Nazokat JIYANOVA. Ta'lim tizimida "interfaol suhbat" usuli	11
Rayxon RASULOVA. Matn yaratish kompetensiyasini shakllantirishda mumtoz adabiyot qatlamlariga murojaat	12
Xumora MARDIYEVA. O'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rnatish	14
Gulrux ELMURADOVA. Turizmga oid reklamalarining "konsept" tushunchasiga muvofiq tahlili	15
Ganisher JURAEV. Teaching phraseology as one of the main branches of lexicology	17
Erkin JUMAYEV. Ismiy kesim va o'zlashtirma xabar	18
Nilufar ADIZOVA. Poetik matnda giponimiya boddasi	20
Xamza HAITOV. "O'tkan kunlar" romanida kulgiga asoslangan dialoglarning badiiy vazifalari	22
Guljahon NAMOZOVA. Badiiy asar semantikasi maqolining o'ri	24
Manzura NEGMADJONOVA. Ginekologiyada eponimik terminlar	26
Oybek GADAYEV. Payariq tumanidagi ayrim toponimlarning leksik-semantik tadqiqi	28
Solijon AZIZOV. Filologik oliy ta'limda blended ta'lim muhiti: zamonaviy strategiya, yondashuv va texnologiya	29
Surayyo ZIYOTOVA. "Mehrobdan chayon" asarida qo'llanilgan maishiy leksika tadqiqi	31
Hulkar ALIQULOVA. Turkiy xalqlarda "yor-yor" (yari)	33
Keldiyor DAVLATOV. "Loyihalar uslubi" va uning ahamiyati	35
Nilufar OYMATOVA, Mohinabonu YUNUSOVA. Alisher Navoiy asarlarini o'rganishda fanlararo integratsiya	36
SABOXAT RAVSHANOVA. Alisher Navoiy asarlarida "vafo" tushunchasining g'oyaviy, badiiy ifodasi	37
Orzuboy YULCHURAYEV. Dehqonchilik bilan bog'liq mehnat qo'shiqlarini maktabda o'rgatish usullari	38
Gavhar RUSTAMOVA. O'zbek folklorida "hayot daraxti" haqidagi e'tiqodiy qarashlar	40
Shahnoza NURMATOVA. O'zbek va xitoy xalq maqollari: ma'nodagi o'xshashlik va muhtaraklik	41
Azada SOATOVA. Dilshod Rajab she'riyatining badiiy-estetik xususiyatlari	43
Kunduz KHAZRATOVA, Shavkat DJURAEV. Covid-19 and higher education: first-year students' expectations toward distance learning	44
Xurshida NISHONOVA. Adabiyot darslarida baholashning ahamiyati	47
Эльвина ВЕЛИШАЕВА. Изучение спряжения глаголов на материале лексической темы «Студенческая жизнь»	49
Конисбай ЮСУПОВ. Изучение творчества Чингиза Айтматова в академических лицеех	52
Светлана ИМ. Морфологические явления – отличительная черта фузионных языков	54
Нилуфархон ЮЛДАШЕВА. К интерпретации термина «русскоязычная литература в Узбекистане»	55
Беккенбауэр РЕЙМОВ. Один взгляд на культурно-языковую функцию фразеологизмов	57
Лола СУЛТАНОВА. Об истории и развитии медицинской терминологии в китайском языке	59
Юлия МАТЕНОВА. Основные тенденции в развитии современной французской литературы	61
Жасур ЗИЯМУХАМЕДОВ. Художественный анализ новеллы Пу Суиллина «Три рассказа о волках»	63
Юлия ИСАЕВА. Диалог «старого» и «нового» в хронике Н.С. Лескова «Собрание»	66
Нафиса НЕМАТЖОНОВА. Исследование проблемы концепции человека в современной философии	69
Бахтиёр ДАНИЯРОВ. Принципы и приемы оригинальной методики обучения русскому языку взрослых	70
Фатима ХАКИМОВА, Эухра ХАКИМОВА. О некоторых активных формах работы с антонимами при обучении русскому языку в школах с узбекским и другими языками обучения	72
Рануша АТАЕВА. Презентация как основной и продуктивный метод работы при онлайн-обучении	75
Гульчехра ЧУЛЛИЕВА. Тон – неотъемлемая единица речевого процесса	77
Анатолий ЛИХОДЗНЕВСКИЙ. «Мудрец простосердечный»	79

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining Filologiya va Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

7. Geminatsiyaning she'riyatdagi uslubiy o'rnini bilasizmi?

8. Assonans nega fonostilistik vosita sifatida o'rganiladi?

Mavzu ko'lamidan kelib chiqqan holda bunday savollar tizimi yanada kengaytirilishi mumkin. Talabalar darsda olgan nazariy bilimlari asosida fonostilistik vositalarning uslubiy xususiyatlarini badiiy asarlar yoki she'riyat misolida og'zaki tahlil etishadi. Bu esa talabani badiiy asar o'qish va o'z nuqtayi nazar bilan uni tahlil etishga undaydi. Badiiy matn tahlili asosida talabani ham yozma, ham og'zaki savodxonligi oshadi. Har qanday matnni to'g'ri tahlil etishga o'rgatadi. O'z fikr-mulohazalarini bayon eta olish ko'nikmasi shakllanadi.

O'qituvchi topshiriq berib, vaqt belgilaydi. Talabalar o'tilgan mavzuning nazariyasiga asoslangan holda topshiriqni bajaradi. Eng ko'p misollarni to'g'ri tahlil etgan guruh a'zolari baholanadi. Usulning asosiy maqsadidan kelib chiqqan holda berilgan har bir savolga aniq javob berish talab etilganligi bois kam tahlil etgan guruh a'zolarining kamchiliklari o'qituvchi tomonidan tahlil qilib beriladi. Guruhlar ichida berilgan savollarga aniq javoblar har xil bo'lishi tabiiy. Qoidaga monand berilgan javoblardan biri tanlab olinadi. Bu jarayon o'qituvchi bilan talaba o'rtasidagi jonli muloqot va qiziqarli suhbatni shakllantiradi. Mavzuning to'laqonli tahlil etilishiga erishiladi. Mavzu bo'yicha berilgan misollardan moslari

tanlab olinadi. O'qituvchi mavzuning nazariy qismini talabalar tomonidan berilgan misollar asosida tahlil etadi.

"Interfaol suhbat" usulidan darsdan tashqari, masalan, mustaqil ta'lim mavzularini yoritishda ham foydalanish mumkin. Buning uchun o'qituvchi har bir talabaga mustaqil ta'lim mavzularini yoritishi uchun savollar tizimini shakllantiradi va vazifani bajarish uchun imkoniyat va vaqt beradi. Shunda talabalar bir mavzu yuzasidan nazariy ma'lumotlarni mustaqil tayyorlaydi va badiiy asarlardan misollar topib tahlil etgan holda topshiradi. Har bir mustaqil ta'lim mavzusi badiiy asarlar va she'riyat misolida yoritiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, o'qituvchi har bir mavzuni tahlil etishda interfaol usullar va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mosidan o'rinli foydalanish va talabalarning faolligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunda, ayniqsa, "Aqliy hujum", "Tushunchalar tahlili", "Muammo", "Charxpalak", "Rezyume", "Zinamaza", "Besh daqiqalik esse" kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalarning dars samaradorligini oshirishda amaliy ahamiyati katta. Bunday texnologiyalardan foydalana olishga erishish uchun o'qituvchilar ijodkor, o'qitishning modul, modul-kredit kabi barcha tizimlarida dars berish yo'llarini puxta egallagan bo'lishlari, bugungi kun talabiga o'z iqtidor va salohiyatlari bilan javob bera olishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.Ishmuhammedov, M.Yuldashev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2013.
2. S.Sultonsaldova, O'.Sharipova. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent, 2009.
3. E.Qilichev. O'zbek tilining amaliy stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
4. N.Jiyanova. O'zbek tilining amaliy uslubiyati. – Toshkent, 2018.

Rayxon RASULOVA

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

MATN YARATISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA MUMTOZ ADABIYOT QATLAMLARIGA MUHOJAT

Har bir pedagog o'z oldiga olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay oladigan, kutilgan va kutilmagan muammoli vaziyatlar yechimini o'z zimmasiga ola biladigan zehni yoshlarni tarbiyalashdek mas'uliyatli maqsadni qo'ysagina zimmasidagi vazifani oqlagan bo'ladi. Bunda ona tili va adabiyot fanining o'rni beqiyos. O'quvchilarda kommunikativ salohiyatni shakllantirish, mustaqil hayotda o'z fikriga, o'z so'ziga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalashda birinchi vazifalardan biri o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini, o'qish savodxonligini o'stirish bo'lib qolmoqda. Og'zaki va yozma nutq o'stirish, avvalo, matn yaratishdek jiddiy hamda mas'uliyatli jarayonni amalga oshirish bilan chambarchas bog'liq. Matn yaratishda zamon muammolariga yechim topish, ilm olish, mehnat qilish, umuminsoniy qadriyatlarini e'zozlashga yo'naltirilgan mavzulardan tanlansa, yanada maqsadga muvofiq bo'ladi.

Matn yaratishga bir yoqlama me'yoriy talablar qo'ymasdan, ajdodlar merosiga muhojrat etib ilmiy yondashish lozim. Mutafakkirlar olamni qalb ko'zlari ila ko'ra bilib, dunyoni rangin bo'yoqlarda tasvirlab berishi insonlarda hayotni sevishtga, mehnatga, ijodga havas uyg'otib kelgan. Bebaho asarlarida an'anaviy mavzu va obrazlar shakllantirilib, halol peshona teri orqali rizqini topishni, farzandlarini halol boqishni, el-yurtiga manfaati tegishni insoniylikning oliy burchi deya kuylab kelganlar. "Insoniyatning oliy burchi halol yashashdadir", deya moziydan to bugungi kungacha qadar adabiyotimiz qatlamlarida aks etib kelayotgan asosiy g'oyani teran nigohlar ila ilg'ab olishimiz va buni barcha zamonlar muammosi yechimi ekanligini ko'rsatib bera olishimiz darkor. Shu sababli ushbu maqolada ilk insoniyat madaniyatini belgilagan ijod mahsullaridan to yetuk qalam sohiblari ijodida seviz badiha qilingan obrazgacha

to'xtalamiz. Bu obraz bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmasdan, mehnatni sevisga, hayotni go'zal qilishga, o'zgalar mehnatini qadrlashga, hayot muammolarini yecha olishga undovchi obrazdir. Bunday obrazlar mumtoz adabiyotimizda ko'plab topiladi. Asrlar osha kuylab kelinayotgan qushlar obrazi ozodlik va erkinlik, otlar obrazi do'stga, vatanga sadoqat kabi tuyg'ularni rivojlantirsa, maqsad sari olg'a intilish, musobaqalashish, bellashish singari kompetensiyalarni shakllantiradi.

Matn yaratishda moziyga qaytib, reminessensiya hodisasiga murojaat etilsa va bu usuldan foydalanilsa, o'quvchi xotirasini mustahkamlash bilan bir qatorda assotsiativ fikrlash qobiliyatini ham oshiradi. Barcha davrlarda mutafakkirlar ijodlarida birgina dehqon obraziga murojaatlar ko'plab uchraydi. O'z baxtini mehnatda deb bilgan xalqimiz adabiyotida "Bobo dehqon" orqali ifodalab kelingan obrazlar silsilasi yaratilgan.

Alisher Navoiy "Dehqon" atamasini o'z asarlarida ziroat ahli, ziroatchilarga nisbatan qo'llash bilan bir qatorda, ushbu atamani Alloh – Yaratuvchi ma'nosida ham ishlatgan. "Hayrat ul-abror" dostonining "Ko'ngil ta'rifida" bobida: "Qudratli dehqon (Alloh) ilk tongda yaratgan, loydan bino bo'lgan odamni o'z qudratining gulistoni qilib yaratdi", deydi. "Mahbub ul-qulub" asarining o'ttiz birinchi fasli – "Dehqonlar zikri"da esa:

Dehqonki, dona sochar, yerni yormoq bila rizq yo'lin ochar.

Agar rostliq va salohi bordur, uyi solih noqasidin namudurdur, –

deydi. Buyuk mutafakkir bobomiz olam ahlining to'qligi, quvonchi, avvalo, yerga urug' sochib, bebaho noz-nemat yetishtiradigan fidoyi insonlar mehnatidandir, deb dehqonlar xizmatiga juda katta baho bergan. Dehqon haqidagi an'anaviy izohlar Alisher Navoiyga qadar ham uchragan, ularni Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Kaykovusning "Qobusnoma", Firdavsiyning "Shohnoma", Jaloliddin Rumiyning "Ma'naviy masnaviy" va boshqa mumtoz adabiyot namunalari ham kuzatish mumkin. Kaykovusning "Qobusnoma" asarida "Ey farzand, agar dehqon bo'lsang, barcha dehqondan sinashtaroq (bilimdonroq) bo'lg'il va har bir ekinni eksang, vaqtidan o'tkazib ekmag'il... Hamma vaqt yerni tarbiyat qilg'il, dehqonchilik peshasidin barhurdor (barhamand) bo'lg'aysan" kabi fikrlar uchraydi. Buni ardoqli adibimiz Oybekning "Qutlug' qon" romanida Mirzakarimboy jiyani Yo'lbegga "Yer seni boqadi" deya bergan maslahatida ham ko'rishimiz mumkin.

"Avesto"da ta'kidlanishicha, "kimda-kim bug'doy eksa, u Ashaxni (Haqiqat)ni ekadi, Mazda dinini yana va yana ko'kartiradi. Mazda dinini yuzlab hamd-u sano, xayr-ehson, nazr-u niyoz va o'n minglab qurbonliklar quvvatlantirgandek, kuch-qudratli qiladi va quvvatga kiritadi. Qachonki egatlarda urug' yetilganda, devlar o'rinlaridan ko'chadilar va qocha boshlaydilar. Qachonki bug'doy gurkirab ko'karsa, devlar dahshatlardan titray boshlaydilar. Qachonki bug'doy un bo'lsa, devlar oh-u nola chekadilar. Qachonki bug'doy xirmonga uyilsa, devlar nobud bo'ladilar. Qay

bir xonadonda bug'doy bosh chiqarsa, unib chiqsa, u xonadonga devlar yaqinlasha olmaydilar. Qay bir xonadonda bug'doy ombori bo'lsa, go'yo qizdirilgan temir devlar bo'ynini chirmab tashlaydi". Ko'rinadiki, "Avesto" paydo bo'lgan davrda g'alla ekish, don yetishtirish, umuman, dehqonchilik madaniyati yetarli darajada rivojlangan. Tarixdan ma'lumki, insoniyat sivilizatsiyasining qadimgi markazlari paydo bo'lishi va rivojlanishida dehqonchilik madaniyati muhim omil bo'lgan. Ko'chmanchi qabilalar chorvachilik bilan shug'ullangan patriarxal jamiyatda ham madaniylashtirish boshlashi dehqonchilik bilan shug'ullanishda ko'zga tashlangan. Bu borada aytish joizki, O'rta Osiyo zaminidagi eng qadimgi dehqonchilik madaniyati miloddan avvalgi 6–4 ming yilliklarda shakllanganligidan dalolat beradi. Shu bois ham O'rta asrlarda Buxoroda dehqonchilik bayrami "Navro'zi kishavorzon" – "dehqonlar bayrami" deyilgan. Zahmalkash dehqonlar aynan ushbu kun qo'sh chiqarib urug'ni yerga qadaganlar. Dehqonchilik mehnatining turli faoliyati bilan bog'liq holda dehqonchilik qo'shiqlari ijro etilgan. Jumladan, yer haydash paytida "Qo'sh haydash", hosilni o'rib olishda "O'rim qo'shig'i", xirmon yanchig'ida esa "Xo'p mayda", "Mayda, mayda" qo'shiqlari aytilgan. "Qo'sh haydash" qo'shig'ini ho'kizga qo'shilgan omochni boshqarib borayotgan dehqon aytgan. Unda she'riy to'rtliklar mehnat mazmuniga mos holda badiha etilgan. "Yerga bersang mehringni, yer beradi rizqingni", deya yosh avlodga uqtirib kelingan. Dehqonlar saxiyligi-yu saxovatini quyoshning mil-mil nurlariga qiyoslab, ularni "Mirishkor bobo dehqon", deya e'tirof etishlarimizda adabiyotning roli beqiyos. Insoniyat bilan tengdosh va egizak bo'lgan adabiyotning ilk namunalari bo'lmish xalq og'zaki ijodidan tortib to bugungi kun ijodiyotida ham "Dehqon" obrazi an'anaviy yashab kelmoqda.

Klaster usuli bilan "Moziyga sayohat" va "Ikki yoqlama kundalik" metodlaridan foydalanib bunday obrazlar mohiyatini ochish aynan bugungi kun talabidir. Umuminsoniy, umummilliy qadriyatlarimizni e'zozlab hayotda qoqilmasdan yashash, loqaydlik va yalqovlik illatlaridan nafratlanish hissini o'quvchilarda shakllantirish har bir pedagogning burchidir. Bugun bu mavzuning naqadar dolzarbligi Prezident Sh.Mirziyoyevning "mirishkor dehqon va fermer, suvchi va irrigator, mexanizator va agronom, agrar tarmoq olimlari dunyodagi eng sharaflil kasb egalari", deya e'tirof etishidan ham bilish mumkin.

Beqiyos merosga ega xalqning kuch-g'ayratga to'lgan zabardast o'g'il-qizlariga yuqoridagi milliy qadriyatlarni singdirib borish o'ta muhim, shunda ular kuch-qudratini o'zga yurtida emas, o'z yeri obodonligiga sarflashi shubhasiz. Biz adabiyot darsliklarida "Bobo dehqon" obrazini, ona tili darsliklarida hamda matn yaratish jarayonida "Dehqonchilik kasbi – to'kin-sochinlik manbai" kabi mavzularni berib borishda biroz oqsab qolmoqdamiz. Milliy-ma'naviy merosimiz, ota-bobolarimiz hayotiy saboqlariga, adabiyot sarchashmalariga murojaat etish va bu ulug' kasbni bor-bo'yicha yoritib berish yosh avlodga o'z yo'llarini to'g'ri tanlashda imkoniyat bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Reminssensiya // O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. 154-bet.
2. Qur'onov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
3. Rasulova R. Insonlar sadoqi himmatidandur. – Academic Research in Educational Sciences, 2(1), pp. 907–910. 2021.